

Натиснувши на кнопку «Далі» відбувається перехід до форми «Алгоритм розв'язання задач». Зліва на формі блок, який містить інструкцію до користування алгоритмом розв'язання задач а також дві кнопки – «Завдання для самостійного виконання» та «До вибору роду задач». Кнопка «До вибору роду задач» передбачає повернення до форми вибору роду задач.

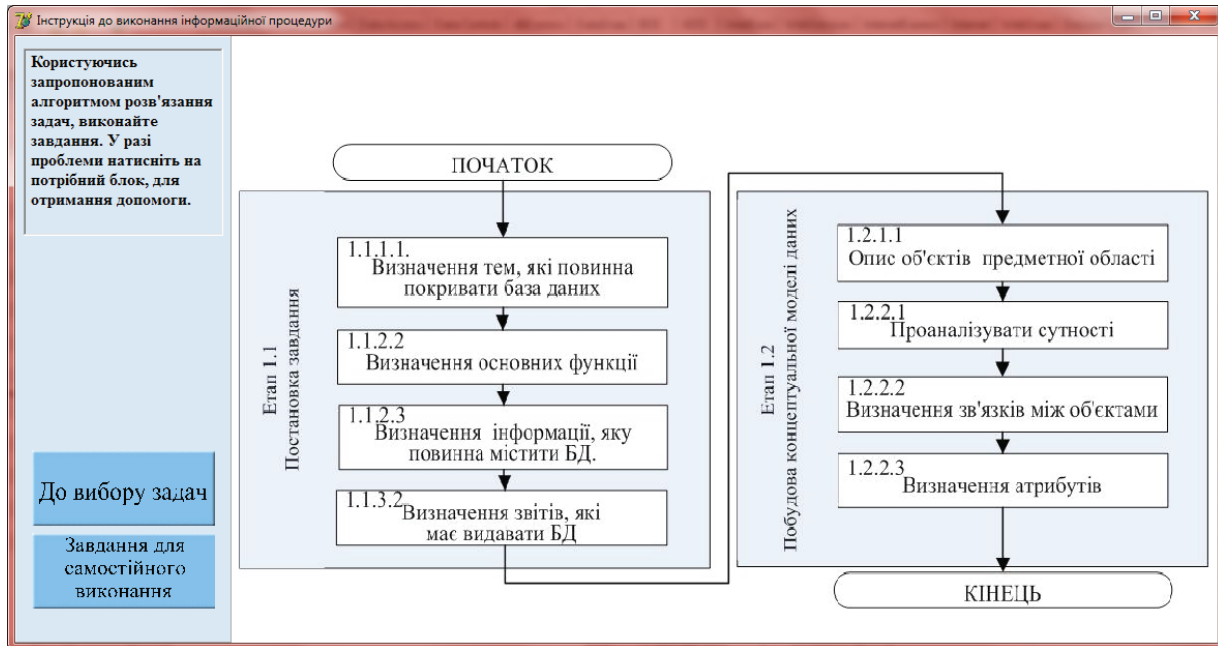

Рис. 3. Екранна форма «Алгоритм розв'язання задач»

Як видно на рис. 3, алгоритм розв'язання задач представляє собою послідовність інформаційних процедур та, залежно від роду задач, можливі ітераційні зв'язки. Кожен блок інформаційної процедури містить гіперпосилання на форму з інструкцією до виконання зазначеної процедури. Також на формі з'являється кнопка «Повернутись», натискання якої дозволяє перейти до алгоритму вирішення задач, розташованих на попередній екранній формі. Таким чином у студентів формуються уміння на рівні з опорою на джерела. Щоб сформувати уміння з концептуального проектування баз даних на рівні без опори на джерела, студентам пропонуються завдання для самостійного виконання.

Натискання кнопки «Завдання для самостійного виконання» ініціює відкриття екранної форми вибору завдання для самостійного вирішення. На формі представлені завдання, натиснувши на будь-яке, ЕДЗ відкриває форму алгоритму вирішення задач.

Отже, розроблені моделі дидактичних засобів на основі ітераційних зв'язків та засіб управління навчально-пізнавальною діяльністю студентів при розв'язанні задач проектування баз даних, який ґрунтується на алгоритмах розв'язання задач з проектування баз даних, відображають професійну діяльність майбутніх інженерів-педагогів та підвищують якість навчання.

Список використаних джерел:

1. Безрукова В. С. Педагогика. Проективная педагогика: учебник для индустриально-педагогических техникумов и для студентов инженерно-педагогических специальностей / В. С. Безрукова. – Екатеринбург : Деловая книга, 1999. – 329 с.
2. Гайна Г. А. Основи проектування баз даних : навчальний посібник / Гайна Г. А. – К. : КНУБА, 2005. – 204 с.
3. Диго С. М. Базы данных: проектирование и использование : учебник / С. М. Диго. – М. : Финансы и статистика, 2005. – 592 с.
4. Конноли Т. Базы данных. Проектирование, реализация и сопровождение. Теория и практика / Т. Конноли, К. Бегг. – М.: Издательский дом «Вильямс», 2003. – 1440 с.
5. Коржова М. Розробка моделей методів розв'язання задач проектування баз даних на основі ітераційних зв'язків / М. Коржова // Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету (Педагогічні науки). – Випуск № 4. – 2012. – С. 148-152.
6. Коржова М. Розробка концептуальної моделі змісту навчання проектування баз даних / М. Коржова // Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету (Педагогічні науки). – Випуск № 1. – 2012. – С. 17-22.
7. Лазарев М. І. Полісистемне моделювання змісту технологій навчання загальноінженерних дисциплін: монографія / М. І. Лазарев. – Х. : Вид-во НФаУ, 2003. – 356 с.

УДК 378.147:7.071.2

Швидків Г. Р.

СУЧАСНІ МЕТОДИ ТА ФОРМИ РОЗВИТКУ СПІВАКА В ПРОЦЕСІ ПРОВЕДЕННЯ ЗАНЯТЬ З ПОСТАНОВКИ ГОЛОСУ

У статті розглядаються питання, пов'язані з сучасними методами та формами розвитку співака в процесі проведення занять з постановки голосу.

Ключові слова: постановка голосу, методи вокального розвитку, вокальні вміння та навички.

В статье рассматриваются вопросы, связанные с современными методами развития певцов в процессе проведения занятий с постановки голоса.

Ключевые слова: постановка голоса, методы вокального развития, вокальное умение и навыки.

The questions related to modern methods and forms of spivakav in the process of conducting classes in setting rates.

Keywords: voice production, methods of vocal development, vocal skills.

На сьогодні вокальна педагогіка є багатоплановою дисципліною, яка існує та розвивається одночасно в кількох напрямках: розвиток голосового апарату, музичної освіти, виконавської майстерності, виховання художнього смаку. Ці складові частини пов'язані між собою і є різними сторонами єдиного цілого – вокальної культури співака.

Метою і завданням цього дослідження є висвітлення та аналіз основних методів і форм організації розвитку вокальних навичок майбутніх учителів музики на заняттях з постановки голосу.

Об'єктом дослідження є сучасні методи та форми виховання співака в процесі занять з постановки голосу, предметом – формування вокально-технічних навичок у співаків-початківців.

Навчальна дисципліна «Постановка голосу» є однією з профілюючих у процесі підготовки фахівця музично-естетичного профілю в структурі загальноосвітніх шкіл. Основними завданнями цієї дисципліни є розвиток вокально-технічних, виконавських здібностей студентів, уміння свідомо володіти голосом, озброєння майбутніх вчителів музики основами теорії формування, розвитку та охорони співочого голосу в межах, необхідних для подальшого повноцінного навчання співу дітей та юнацтва. Про широкий профіль учителя-музиканта загальноосвітньої школи писали такі відомі діячі музичної культури, як Б. Асаф'єв, О. Апраксина, Н. Ветлугіна, Д. Кабалевський, М. Леонтович, К. Стеценко, С. і В. Шацькі та ін. Власне проблема вокального навчання ґрунтовно досліджувалась у різних аспектах: фізіології та постановки голосу (А. Єгоров, В. Морозов, М. Микиша, А. Заседателев, Л. Работнов, Д. Аспелунд, А. Зданович та ін.); методів розвитку та формування вокальних здібностей (В. Антонюк, Л. Дмитрієв, В.Ємельянов, О. Стахевич, А. Менабені, В. Юшманов, Ю. Юцевич, П. Троніна, Л. Василенко та ін.).

Аналіз наукових досліджень на тему сучасних форм та методів організації занять з постановки голосу дозволив зробити висновок, що попри надзвичайну важливість та актуальність цього питання, воно досліджувалось не достатньо. Зокрема вважається, що розвиток вокальних навичок має проводитись під час постановки голосу, але, на жаль, цього замало, аби навчити співу. Тому зусилля у цьому напрямку мають докладатися й під час вивчення дисциплін, дотичних до вокальних.

Формування вокальних навичок спрямоване на вирішення завдань, пов'язаних із майбутньою професією студентів, тобто з роботою в загальноосвітній школі та різноманітних позашкільних закладах. У процесі своєї професійної діяльності сучасні вокальні педагоги мають на меті виконання навчальних завдань з дисципліни «Постановка голосу», які ґрунтуються на широкому спектрі знань щодо природи та механізмів голосоутворення, керування співочим процесом та закономірністю формування співочого голосу, розуміння сутності складних фонаційних явищ, які відбуваються в організмі людини та є забезпеченням досягнення кінцевого результату – створення художнього образу.

Однією з основних проблем, які вирішуються в класі постановки голосу, є гармонійне поєднання індивідуальної форми навчальних занять із вивченням і засвоєнням теоретичних знань на рівні досягнень сучасної науки про розвиток голосового апарату, усвідомлення взаємозв'язку та взаємовпливу неподільних сторін навчального предмету – змістового та процесуального.

Основною формою навчання постановки голосу є індивідуальна форма, яка має достатньо позитивних рис, серед яких:

- високий рівень самостійності;
- можливість регулювати темп роботи;

- організація систематичного контролю, а також можливість підбору диференційованих завдань.
- Заняття з постановки голосу має певну структуру, яка характеризується трьома ознаками:
- елементи (етапи), з яких складається урок;
- послідовність етапів уроку;
- взаємозв'язок елементів.

На початкових етапах занять зі студентами рекомендується період співу обмежити 20-25 хвилинами, а решту часу використовувати на опрацювання теоретичного матеріалу.

Далі навантаження необхідно збільшувати в залежності від індивідуальних якостей співака – початківця, ступеня його підготовки, швидкості засвоєння матеріалу, музикальності тощо.

Однак, як зауважує Дмитро Люш, «... педагогам співу рідко доводиться займатися з недоторканими голосами. Найчастіше, більшість учнів вже встигла придбати певні навички і освоїла технічні прийоми. Це завжди створює і для педагога, і для учня додаткові труднощі» [5, с. 13].

Не буде перебільшенням зауважити, що основний зміст занять у таких випадках полягає в тому, щоб відучити учня від непотрібних, проте вже вкорінених звичок та навичок.

Під час проведення занять з постановки голосу необхідно враховувати можливості учня на певному етапі розвитку його голосу та дотримуватись принципу систематичності, послідовності у навчанні. Маючи на увазі індивідуальні особливості сприйняття початківця та його психологічний стан у кожному конкретному випадку, слід виявити терпіння та витримку, зберігати доброзичливе ставлення до учня.

При розвитку голосу співака – початківця в правильному напрямку закладаються підвалини його виконавських якостей у межах можливостей, закладених природою. Тому, насамперед, необхідно дослідити голосові дані учня, а саме: тип голосу, тембр, силу звука, діапазон, наявність недоліків (форсоване звучання, тремоловання, відсутність вібрато, носовий, горловий відтінки тощо).

Визначаючи тип голосу, до уваги беруть такі його якості: тембр, звуковисотний діапазон, спроможність витримувати теситуру.

Інші ознаки (сила звука та рухливість голосу, місце розташування перехідних нот та примарних тонів, анатомо-фізіологічні особливості) є допоміжними, але у випадку вагання можуть допомогти.

Найбільш дієвими, як доводить світова вокальна практика, виявились такі сучасні методи постановки голосу:

На дієвість цього методу вказувало багато видатних маестро, в тому числі і Дж. Манчіні, який зазначав, що точне відтворення голосом певних вад, які допускає виконавець (спів носом, горлом, жорстким та важким голосом тощо) – це найлегший спосіб продемонструвати учневі його помилку, оскільки «показ звучання своїм голосом дозволяє вплинути на голосову функцію у цілому і організувати її у необхідному напрямку, а оскільки показ звуку безпосередньо впливає на орган слуху і зору, його застосування тісно пов'язане зі здібністю до імітації. Імітація є найкоротшим шляхом при засвоєнні рухових і особливо мовних і вокальних навичок» [2, с. 77]. Поширений метод навчити вихованця правильно вдихати повітря для утворення м'якої атаки – імітація вдихання аромату квітки. При цьому переконуємо в потребі зазнати щастя від співу, фізично відчути його усіма м'язами, усім організмом. Таким чином, необхідно поєднувати вправи на формування уяви з аналізом, порівнянням. Вивчення біографій відомих співаків (наприклад, творчий шлях Марії Бієшу) дозволяє навести багато прикладів, які доводять, що такий метод дозволяє подолати труднощі [7, с. 118].

Спів вокальних вправ як метод є багаторазовим повторенням тієї чи іншої дії, яка пов'язана з відтворенням звуку в різних умовах. Вокальні вправи виконуються особисто, викладач використовує їх у розспівці залежно від розвитку голосу учня. Якщо, наприклад, в учня «широкий» звук, обов'язково пропонується розспів на голосну «у», голос без «політності» тренується на звук «і» тощо.

Вокальні вправи можуть бути використані з метою:

- розспівки (тобто, розігрівання голосового апарату);
- для усунення недоліків голосу (вирівнювання регістрів, приближення звуку, виховання високої співацької позиції, чистота інтонування і т.д.);
- для розвитку голосу (без сипу, на опорі, в масці, розширення діапазону).

Для добре усвідомленої роботи з голосом важливим є метод самостійного розспівування – щоденна «ранкова» гімнастика голосу. Слід зазначити, що ефективність домашньої роботи перебуває у прямій залежності від методики її організації. Вона повинна бути органічним продовженням роботи на занятті з викладачем. Умовою успішної роботи вдома повинно стати поступове ускладнення завдань. Це стимулює діяльність майбутнього вчителя музики, є видом зворотного зв'язку і необхідною ланкою у процесі формування вокальних навичок. Самостійна робота має свої особливості: розспівуватися студент повинен суто за попередніми вказівками, які дає на занятті педагог, з розспівками, притаманними тільки йому. При цьому кожен студент отримує свої розспівки і працює з ними, дотримуючись голосового режиму.

Доречними є виконання вправ на *staccato* закритим ротом. Це сприяє фіксації опори дихання і тим самим закріплює її. Вправи виконуються рівно з твердою атакою кожного звуку з повним змиканням

голосових складок і диханням за допомогою активних рухів діафрагми. Такі вправи особливо доречні при м'якому тонусі голосових м'язів, при силлому призвуку. Слід пам'ятати, що правильно проспіваний на *staccato* звук може стати відправною точкою для співу на *legato*. Спів на *legato* є основним засобом відпрацювання *cantilen*'и, яка є основою співу.

Корисними також є вправи розспівування за хроматичними звуками. По-перше, вони розвивають внутрішній та ладовий слух, по-друге, сприяють залагодженню регістрів, наближають спів до співу *bel canto*.

Робота над дикцією повинна дотримуватись певної послідовності: засвоєння положення мовного апарату й артикуляційної діяльності при вимовлянні звуків української мови; робота з відпрацювання окремих звуків; вдосконалення правильно поставленого звуку зі словами; тренування звуків і співу у фразі з глибоким розумінням смислового змісту конкретних фраз.

Одним із важливих чинників у підготовці майбутнього вчителя музики є формування умінь психотехніки. Фундаторка київської вокальної школи педагог Є. Муравйова вчила, що перед співацьким вдихом необхідно викликати в собі стан, який можна виразити словами: «Як добре!» тоді при вдиху горло, гортань і весь голосовий апарат знайде необхідне вокально активне положення, звук буде повним, вільним, гарним та життєрадісним [3, с. 3].

Професор і співачка Є. Мірошниченко, маючи великий власний досвід, підкреслювала, що спів без чуттєвої свободи м'язів неможливий. Усе тіло повинно бути вільним, рух невимушеним. Співак повинен стояти вільно, прямо, з добре розгорнутою грудною клітиною і вільними руками. Він повинен контролювати свободу м'язів під час співу.

У процесі створенні образу та його відтворенні, інтерпретації можна виділити три підходи. Перший підхід – суб'єктивний – відображає першочерговість виконавця. Тобто виконавець перш за все висловлює власні думки і почуття. Як відзначав Ф. Шаляпін: «Зрозумів я раз і назавжди, безповоротно – математична правильність у музиці і найкращий голос мертві до тих пір, доки математика і музика не заповнені почуттям і уявою» [10, с. 103].

Другий підхід – об'єктивний. Він полягає у тому, що і автор, і виконавець повинні уміти відійти на інший план, щоб дати об'єктивну картину дійсності і в той же час виразити те, що хотів зобразити композитор або поет.

Третій підхід є єдністю об'єктивного і суб'єктивного у відображенні дійсності у вокальному творі і передачі його музичного образу, що є, на думку Є. Г. Гуценка, наявністю художньої інтерпретації, яка тлумачиться як «вторинна відносно самостійна творчість, що полягає в процесі конкретизації продукту первинної художньої діяльності» [6, с. 276].

Закріпити й усвідомити опрацьований в класі вокальний матеріал можна лише в процесі застосування методу самостійної роботи – діяльності, яка здійснюється під керівництвом викладача у спеціально відведений час, і яка має ознаки навчальної праці. Ця діяльність обов'язково контролюється і учнем, і викладачем. Залежно від навчальних цілей самостійна робота може бути підготовчою, тренуючою, контрольною.

Підготовча самостійна робота створює сприятливі умови для засвоєння вокальних навичок на заняттях. Це розучування музично-літературного тексту нового твору, мелодії вокалізу, вокальні вправи на звільнення чи укріплення м'язів голосового апарату, самостійне розспівування, прослуховування записів видатних співаків. Такий тренаж допомагає засвоєнню, закріпленню та розвитку вокальних навичок. До нього належать вправи на виконання вокально-технічних, художніх завдань, спів вокалізів або вокальних творів вдома. Контрольна робота важлива для виявлення рівня сформованості вокальних знань і вокальних умінь.

Доцільним є метод обговорення результатів навчання. Після виступів конкретно аналізується розвиток вокальних даних кожного студента, здійснюється перегляд відеозаписів їх виступів, відзначаються зміни у сценічній майстерності, зовнішності, володінні собою тощо. Завдання педагога – знайти позитивні зміни у вокальній підготовленості учнів, показати шляхи розвитку позитивного і подолання негативного, компенсації недоліків голосу, постави тощо.

Метод оновлення використовується для зосередження уваги, зняття напруги тощо. Він містить низку прийомів, які можуть бути використані або по черзі, за вибором, або всі разом. Щоб зменшити силу якогось почуття, необхідно відволіктися від джерела, що його спричиняє, перенести свою увагу на іншу діяльність, інший об'єкт, зосередитись на пошуках раціональних шляхів вивчення нової інформації. Наприклад, аби звільнитись від м'язової напруги, необхідно перенести свою увагу на інший об'єкт, навчитися зосереджуватись в першу чергу на фізичному боці дії, адже, як відомо, фізичне є індикатором психічного. Прослуховування музики, співу знімає емоційне і фізичне напруження і повинно чергуватися з виконавською діяльністю учня. Проте, слід зазначити, що визначення роду занять та їх порядок мають бути суто індивідуальними [8].

Метод свободи виконання використовується під час роботи в класі постановки голосу, коли необхідно звернути увагу на правильну поставу корпусу тіла. Виховання навичок невимушеного положення